

สู้ สู้ชีวิต:

จากปฏิบัติการท้องถิ่นสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เวทีพิจารณา นโยบาย สาธารณะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รมเย็น โกสโยกานนท์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

90 บาท เป็นราคาที่หลายคนต้องร้องว่าแพง เมื่อต้องควักออกมาใช้ซื้อสบู่เพียง 1 ก้อน โดยเฉพาะในวันนี้ ที่การแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังควบคุมไม่ได้ แต่ 90 บาทนี้เป็นราคาของสบู่ที่เกิดขึ้นเพื่อต่อสู้หรือต่อรองจากคนตัวเล็กกับยักษ์ใหญ่.. จากเกษตรกรที่กำลังต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำ ตั้งแต่เรื่องปากท้องไปจนถึงเรื่องสิ่งแวดล้อม เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิต ทั้งเป็นแหล่งอาหารและเป็นแหล่งรายได้ของครอบครัวเกษตรกรจำนวนมากโดยเฉพาะในชนบท แต่ช่วงต้นปี 2563 ที่มีการระบาดของโควิด-19 และมาตรการจำกัดการเดินทางของรัฐ ก็เผยให้เห็นปัญหาของระบบการผลิตภาคเกษตรที่ทั้งเปราะบางและต้องอำนาจอ้างในการต่อรอง ความเปราะบางของการผลิตภาคเกษตรเกิดขึ้นเพราะการแย่งชิงทรัพยากรทั้งน้ำและที่ดินที่เป็นปัจจัยการผลิตและเงื่อนไขสำคัญต่อการผลิตภาคเกษตร ความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มมากขึ้นของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการทำให้ปริมาณน้ำในภาคเกษตรไม่เพียงพอ กอปรกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ (climate change) ที่ส่งผลให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เหล่านี้ซ้ำเติมให้พื้นที่เกษตรที่อยู่นอกระบบชลประทานเผชิญกับปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วมอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก ในบางปีที่ผลผลิตทางการเกษตรดี แต่ระบบเกษตรเชิงเดี่ยวที่มุ่งการผลิตเพื่อการพาณิชย์ เกษตรกรก็ไม่ได้เป็นผู้กำหนดราคา เงื่อนไขในการขายสินค้า หรือระยะเวลาในการขายผลผลิต เนื่องจากอำนาจในการกำหนดระบบการรับซื้อสินค้าและโลจิสติกส์อยู่ในมือของนายทุน พ่อค้าคนกลาง หรือล้ง อีกทั้งเกษตรกรยังถูกสถานการณ์บีบรัดด้วยหนี้จากการซื้อวัตถุดิบเกษตร เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ และการว่าจ้างเครื่องจักรกลการเกษตรในการไถ หว่าน และเก็บเกี่ยว ทำให้เกษตรกรต้องขายผลผลิตทันทีหลังเก็บเกี่ยว

ปัญหาภัยแล้งรุนแรงติดต่อกันเป็นระยะเวลา 2 ปีในเขตจังหวัดเชียงรายส่งผลให้ปริมาณผลผลิตน้อยกว่าที่คาดการณ์ ซ้ำเติมด้วยสถานการณ์โควิด-19 ที่ทำให้ผลผลิตเหลือขายเนื่องจากพ่อค้าคนกลางปฏิเสธที่จะรับซื้อสินค้าเพราะมาตรการในการจำกัดการเดินทางของรัฐ ภาระต้นทุนถูกผลักให้กับเกษตรกร ซึ่งการไม่สามารถขายผลผลิตได้ส่งผลกระทบต่อปัญหาหนี้และการเงินของครัวเรือนเหล่านี้ ดอยย้ำให้เห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการผลิตภาคเกษตรที่เกษตรกรแทบไม่มีอำนาจในการต่อรอง

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงร่วมกับภาคีเครือข่าย 5 กลุ่ม (Quituple Helix) ได้แก่ สถาบันการศึกษา เครือข่ายเกษตรกร ภาครัฐ (สำนักงานเกษตรจังหวัดและอำเภอ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ธนาคารแห่งประเทศไทย) ภาคเอกชน (สมาคมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย สมาคมโรงแรมจังหวัดเชียงราย สตรีอเมอรีสวนหลังบ้าน) และภาคประชาสังคม (Cool Down Earth และ Chiang Rai Soap Movement) ได้ริเริ่มและพัฒนาแนวคิดในการพัฒนาอาชีพคู่ขนานการเกษตร โดยไม่ได้มุ่งเน้นแค่เพียงการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ แต่เป้าหมายสูงสุดคือเพื่อเป็นการสร้างอาชีพคู่ขนานที่เกษตรกรสามารถกำหนดราคา สร้างผลผลิตที่แปรปรูปจากผลผลิตของตนเองให้มีมูลค่าสูง และสามารถสร้างตลาดของตนเองได้

นวัตกรรมชาติแบบกวนเย็น ใช้กระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตการเกษตรฐานราก ถูกหยิบยกมาเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในจังหวัดเชียงราย 50 คน ได้เรียนรู้ผ่านการฝึกทักษะการผลิตสบู่ เกษตรกรแต่ละคนจะได้รับการสอนและฝึกให้เข้าใจวิทยาศาสตร์ของการเกิดสบู่แบบธรรมชาติ ซึ่งแต่ละคนจะสามารถตั้งค่าสูตรสบู่ของตนเอง เป็นสบู่ที่มีลักษณะเฉพาะและสามารถกำหนดให้มีคุณสมบัติเหมาะสมกับสภาพผิวตามที่ต้องการได้ อีกทั้งเกษตรกรสามารถที่จะนำผลผลิตการเกษตรของตนเองมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความเฉพาะตัว ลดการผลิตสินค้าที่แข่งขันกันเองภายในกลุ่ม เป็นสินค้าอุปโภคที่สามารถเก็บไว้ได้นาน ตลอดจนสามารถนำเอามาใช้ได้ในชีวิตประจำวันเพื่อลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ณ ปัจจุบัน เกษตรกรได้เริ่มขายและนำสบู่ออกสู่ตลาดแล้ว

อย่างไรก็ตาม เพื่อความยั่งยืนของสบู่ องค์ความรู้และทักษะจำเป็นได้ถูกพัฒนาเป็นหลักสูตรที่อบรมให้กับเกษตรกรอย่างครบวงจร ทั้งหลักสูตรการสร้างความรู้ภาคภูมิใจในการเป็นเกษตรกรเพื่อเข้าใจตนเองและเพื่อความสามารถในการบอกเล่าเรื่องราวของตนเองในการเป็นเกษตรกร หลักสูตรเกษตรกรมีศักดิ์ ที่พัฒนาขึ้นโดยธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินเรื้อรังและเพิ่มพูนทักษะการเงิน หลักสูตรการคัดเลือกผลผลิตทางการเกษตรจากคุณสมบัติและสรรพคุณทางวิทยาศาสตร์ การเพิ่มมูลค่าด้วยความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วยค้นหาเรื่องของผลิตภัณฑ์ การถ่ายภาพสบู่ด้วย

โทรศัพท์มือถือเพื่อการตลาด ความรู้องค์ประกอบศิลป์และการเลือกชุดสี การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การตลาดออนไลน์ การคิดต้นทุน และการจัดแจงอาหารและยา โดยวิทยากรและคณะทำงานเป็นภาคีที่ลักษณะร่วมและมีความเชื่อในระบบการผลิตและการบริโภคที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (Responsible production and consumption) เชื่อมั่นในการผลิตและการตลาดที่เป็นธรรม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

หากย้อนรอยขบวนการเคลื่อนไหวสบู่วรรณชาติแบบกวนเย็น เกิดขึ้นครั้งแรก ณ ทะเลสาบบิวะ ชิเกะ ประเทศญี่ปุ่น ในคริสต์ทศวรรษที่ 1970 ในครั้งนั้น ทะเลสาบบิวะเกิดปรากฏการณ์คลื่นน้ำสีแดง ซึ่งเกิดจากแพลงก์ตอนสีน้ำตาลแดง อีกทั้งยังเกิดกลิ่นเหม็นจากน้ำเสียที่เป็นผลสืบเนื่องจากการปล่อยน้ำใช้แล้วที่ส่วนผสมของสบู่และผงซักฟอกที่มีระดับของฟอสฟอรัสสูง กลุ่มแม่บ้านชาวญี่ปุ่นที่อยู่อาศัยรอบทะเลสาบบิวะ ยังพบว่าลูกหลานเกิดผื่นแพ้ที่หน้าจะมาจากการใช้ น้ำจากทะเลสาบที่คุณภาพแย่มากในการอุปโภค ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มแม่บ้านคือการริเริ่มในการผลิตสบู่วรรณชาติแบบกวนเย็น ซึ่งแก้ปัญหาทั้งน้ำเสียและผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน ในภายหลังขบวนการเคลื่อนไหวสบู่วรรณชาติได้ผลักดันจนได้ประสบความสำเร็จโดยการผ่านกฎหมายเพื่อการป้องกันการเจริญเติบโตของแพลงก์ตอนในทะเลสาบบิวะ "the Ordinance for the Prevention of Eutrophication of Lake Biwa" ในปี ค.ศ.1980 โดยกฎหมายฉบับนี้ห้ามการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสารชำระล้างที่มีส่วนผสมของฟอสฟอรัส และห้ามการปล่อยไนโตรเจนและฟอสฟอรัสลงสู่แหล่งน้ำ ขบวนการเคลื่อนไหวสบู่วรรณชาติแบบกวนเย็นที่มีจุดเริ่มต้นเล็กๆ จากกลุ่มแม่บ้าน ณ ทะเลสาบบิวะ ได้รับความสนใจทั่วประเทศและกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ในปี ค.ศ.2012 ประเทศญี่ปุ่นได้ออกกฎหมายห้ามการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนมีส่วนผสมของฟอสฟอรัส

มองย้อนกลับมาที่โครงการพัฒนาอาชีพคู่ขนานการเกษตรฐานรากครบวงจร จังหวัดเชียงราย ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ภายใต้ทุนพัฒนาอาชีพและนวัตกรรมที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นโครงการทดลองในการสร้างขบวนการเคลื่อนไหวผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบครบวงจรเพื่อการผลิตสบู่วรรณชาติแบบกวนเย็น เพื่อให้เครือข่ายเกษตรกรที่มีอาชีพคู่ขนานการเกษตรที่สามารถสร้างเสริมอำนาจในการต่อรองในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภคที่รับผิดชอบต่อสังคม

สบู่วรรณชาติแบบกวนเย็น 90 บาท เราจะเต็มใจจ่ายหรือยัง? สำหรับคุณค่าทางกาย ทางใจ ทางเศรษฐกิจและสังคม ทางสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของเกษตรกร

ติดตามโครงการเกษตรคู่ขนานได้ที่ Facebook Page: @capdcr.